

MẠCH LẠC TRONG VĂN BẢN

PHAN THỊ AI*

TÓM TẮT

Mạch lạc trong văn bản là kết quả của nhiều yếu tố, với sự kết hợp của các từ, cụm từ, các câu, các đoạn để làm nên một chỉnh thể nghĩa; thêm vào đó, ý tưởng trong mỗi đoạn phải lưu loát từ câu này đến câu kia. Văn bản mạch lạc khi người đọc có thể hiểu được ý nghĩa một cách dễ dàng. Để có được một văn bản mạch lạc, người viết cần tạo lập được các câu văn, đoạn văn mạch lạc và đặt chúng trong các mối quan hệ chặt chẽ cùng tập trung diễn đạt về một chủ đề chung.

ABSTRACT

Coherence in writing

Coherence in writing is the result of many factors such as the combination of words, phrases, sentences, paragraphs to make a whole meaning; furthermore, the ideas in each paragraph should be presented clearly in every sentence. With coherence in writing, readers can understand easily the ideas that you express.

To get a coherent writing, a writer should write coherent sentences, paragraphs and put them in close relations to express a focusing theme.

Mạch lạc trong văn bản là kết quả của nhiều yếu tố, với sự kết hợp của các từ, cụm từ, các câu, các đoạn để làm nên một chỉnh thể nghĩa. Mạch lạc trong văn bản viết thường khó duy trì hơn trong văn bản nói, vì một lẽ đơn giản, người viết không nhận được sự phản hồi trực tiếp về thông điệp của mình và họ cũng không thể điều chỉnh kịp thời như trong văn bản nói. Do vậy, trên lý thuyết, người viết phải tốn nhiều công sức khi viết một văn bản.

Mạch lạc ở đây dùng để chỉ một đặc điểm hay một khía cạnh nhất định của văn bản. Hiểu theo nghĩa đen, thuật ngữ này có nghĩa là “kết dính lại với nhau”. Mạch lạc trong văn bản cũng có

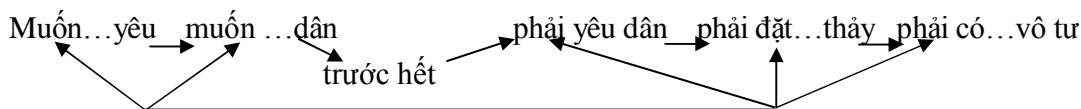
nghĩa là các ý tưởng trong mỗi đoạn phải lưu loát, trôi chảy từ câu này đến câu kia. Văn bản mạch lạc khi người đọc hiểu được một cách dễ dàng những ý tưởng mà người viết muốn diễn đạt.

1. Câu văn mạch lạc

VD (1): *Muốn được dân yêu, muốn được lòng dân, trước hết phải yêu dân, phải đặt quyền lợi của dân trên hết thầy, phải có tinh thần chí công vô tư.* (Hồ Chí Minh)

Các nội dung trong câu trên có mối quan hệ chặt chẽ, sắp xếp theo một trình tự logic. Nó tập trung diễn đạt ý: *muốn được dân yêu thì phải hết lòng hết sức phục vụ nhân dân*. Cấu trúc của các cụm từ giống nhau (lặp kết cấu) tạo nên sự gắn kết chặt chẽ trong câu. Đây là một câu văn mạch lạc. Có thể hình dung dãy mạch lạc như sau.

* ThS, NCS Trường Đại học Sư phạm TP HCM

Sơ đồ 1

Nhìn sơ đồ, chúng ta có thể thấy được mối quan hệ giữa các thành phần trong câu. Chính mạng lưới quan hệ này tạo nên tính mạch lạc giữa các ngữ đoạn.

VD (2): *Dân tộc Việt Nam ta xây dựng đất nước trên tình thương và đấu tranh: thương nước, thương nhà, thương người, thương mình; đồng thời đấu tranh kiên cường bất khuất chống cường quyền, chống xâm lược.* (Lê Duẩn)

Câu trên có hai nội dung, nội dung chính nói về cách thức *dân tộc Việt Nam dựng nước*, nội dung phụ giải thích về cách thức này gồm có hai ý. Ý về *tình thương* được sắp xếp theo thứ tự từ chung đến riêng; ý về *đấu tranh* được sắp xếp theo thứ tự từ trong ra ngoài và giữa hai ý có từ ngữ chuyển ý *đồng thời* để gắn kết hai ý với nhau. Sự gắn kết này đã tạo nên tính mạch lạc cho câu.

Vậy, tiêu chí để có câu văn mạch lạc là, trước hết, câu phải đúng ngữ pháp, các từ ngữ trong câu phải tương hợp với nhau, được sắp xếp logic và diễn đạt thông tin đầy đủ, chính xác.

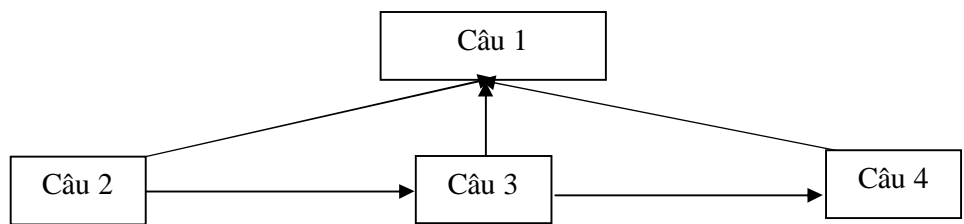
Câu là đơn vị tạo lập đoạn văn. Câu văn mạch lạc sẽ góp phần xây dựng đoạn văn mạch lạc.

2. Đoạn văn mạch lạc

VD (3): (1) *“Thời gian văn hoá được xác định từ khi một nền văn hoá hình thành cho đến khi tàn lụi.* (2) *Ở đất Mỹ đã từng tồn tại hai khoảng thời gian văn hoá: thời gian của nền văn hoá Indien và thời gian của nền văn hoá Mỹ, hai khoảng thời gian này giao nhau.* (3) *Nói chung, thời gian văn hoá không thể có ranh giới rạch ròi, nó là một khái niệm mờ.* (4) *Thời điểm khởi đầu của một nền văn hoá là do thời điểm hình thành dân tộc (chủ đề văn hoá) quy định”.* [9, tr. 118]

Nội dung đoạn văn trên trình bày về khái niệm *thời gian văn hoá*. Câu (1) là câu chủ đề. Câu (2) nêu dẫn chứng về thời gian văn hoá. Câu (3) xác định ranh giới của thời gian văn hoá. Câu (4) giải thích về thời điểm khởi đầu của một nền văn hoá. Đây là đoạn văn có câu chủ đề và được xây dựng theo kiểu diễn dịch. Giữa nội dung của các câu trong đoạn văn có mối quan hệ trật tự tuyến tính. Nội dung ý nghĩa câu sau kế thừa và phát triển từ câu trước.

Đoạn văn này được xem là mạch lạc. Người đọc có thể hiểu được nội dung một cách dễ dàng, mặc dù khái niệm về *thời gian văn hoá* khá trừu tượng. Có thể phác hoạ sơ đồ quan hệ giữa các câu trong đoạn văn như sau:

Sơ đồ 2

Quan sát một ví dụ khác về một đoạn văn mạch lạc nhưng được trình bày đặc biệt hơn: mỗi câu được tách riêng như một đoạn với dụng ý nghệ thuật nhằm nhấn mạnh và khẳng định các nội dung trình bày.

VD (4): Trong “Tuyên ngôn độc lập”, Bác Hồ viết:

[...] (1) Về kinh tế, chúng bóc lột dân ta đến xương tủy, khiến cho dân ta nghèo nàn, thiếu thốn, nước ta xơ xác, tiêu điều.

(2) Chúng cướp không ruộng đất, hầm mỏ, nguyên liệu.

(3) Chúng giữ độc quyền in giấy bạc,

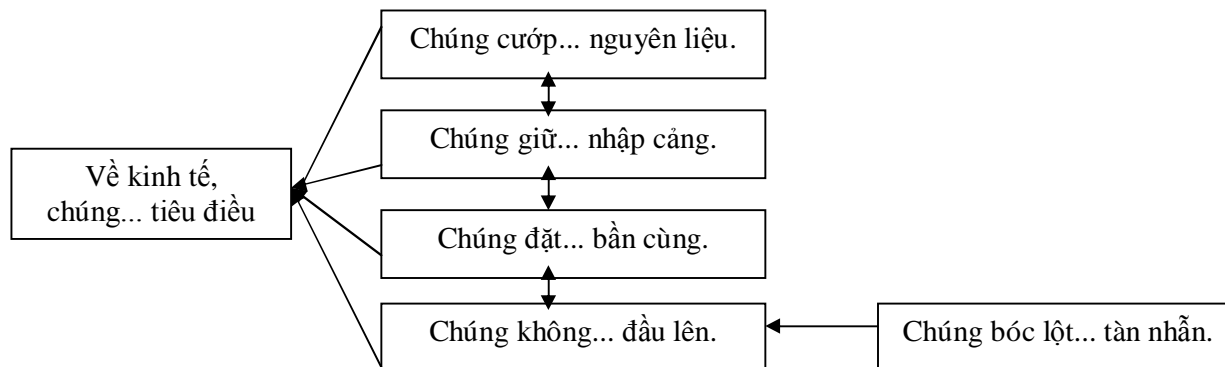
xuất cảng và nhập cảng.

(4) Chúng đặt ra hàng trăm thứ thuế vô lí, làm cho dân ta, nhất là dân cày và dân buôn, trở nên bần cùng.

(5) Chúng không cho các nhà tư bản ta ngóc đầu lên.

(6) Chúng bóc lột công nhân ta một cách vô cùng tàn nhẫn. [...]

Với cùng một chủ đề là Về kinh tế, chúng (thực dân Pháp) bóc lột dân ta đến tận cùng xương tủy... nhưng đoạn văn trên được tách ra nhiều đoạn một câu, mỗi đoạn nêu ít nhất là một luận cứ. Xem sơ đồ minh họa mối quan hệ trong đoạn văn trên như sau:

Sơ đồ 3

Câu (1) trong đoạn văn đầu tiên được xem là luận điểm, các đoạn một câu còn lại chính là luận cứ. Ngoài câu chủ đề chứa thông tin hạt nhân, các đoạn một câu còn lại là những thông tin vệ tinh. Theo quan niệm của tác giả Nguyễn Quang Ninh, trong trường hợp này, nếu cần phân định rõ ràng thì đoạn văn trên được xem là một đoạn ý và được diễn đạt bằng năm đoạn lời. Dạng phân định này

thường thấy trong các văn bản là tác phẩm chính luận.

Để có được một văn bản, người viết cần tạo lập được các đoạn văn mạch lạc. Tính thống nhất là đặc điểm quan trọng của đoạn văn mạch lạc. Đoạn văn thống nhất là đoạn văn chỉ tập trung vào một chủ đề chính (Only one main topic). Đó là các câu - chủ đề, luận giải, chi tiết, kết luận - đều nói với người đọc về một chủ đề chính.

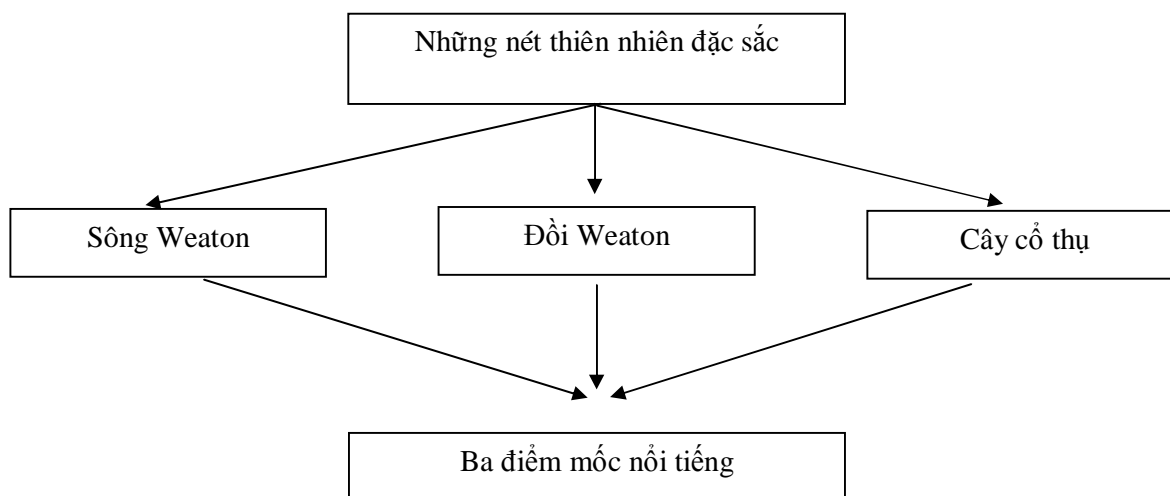
Nội dung của các câu trong đoạn văn phải mạch lạc, nghĩa là nội dung giữa các câu phải có sự gắn kết với nhau một cách logic, sắp xếp theo một trình tự hợp lý, cần tránh viết những câu xa đề, lạc ý, sai ngữ pháp, hoặc viết đoạn văn dài dòng, các ý sắp xếp lộn xộn, trùng lặp, v.v. Xem đoạn văn minh họa sau:

VD (5): *Quê hương của tôi nổi tiếng với những phong cảnh tự nhiên tuyệt vời. Đầu tiên, nó được đánh dấu bởi dòng sông Weaton, rất rộng và đẹp. Hai bên bờ sông này, với bề rộng 175 feet, có nhiều cây liễu với những nhánh dài đu đưa trong gió. Mùa thu, lá của những cây này phủ đầy các bờ sông giống như tuyết vàng. Thứ hai, ở phía bên kia của thị trấn, là đồi Weaton, nó không là ngọn đồi bình thường mà là dốc. Mặc dù dốc nhưng leo lên ngọn đồi này không nguy hiểm vì dọc theo hai bên có những phiến đá được xếp như cầu*

thang. Không có cây cối xung quanh ngọn đồi này, do đó, nó đứng hiên ngang đối mặt với bầu trời và có thể nhìn ra nhiều dặm xa. Cảnh tuyệt vời thứ ba là cây cổ thụ (Big Old Tree). Cây này cao 200 feet và có lẽ là khoảng sáu trăm tuổi. Ba điểm mốc thực sự tuyệt vời này đã làm cho quê hương tôi nổi tiếng.

[<http://lrs.ed.uiuc.edu/students/fwalters/cohere.html>, Lesson # 2]

Đoạn văn trên có câu chủ đề là *Quê hương của tôi nổi tiếng với những phong cảnh tự nhiên tuyệt vời* (câu mở đoạn). Nó được triển khai qua ba nội dung chính: về dòng sông Weaton, về đồi Weaton và cây cổ thụ. Câu *Ba điểm mốc thực sự tuyệt vời này đã làm cho quê hương của tôi nổi tiếng* chính là câu kết đoạn. Đoạn văn này được xây dựng theo kiểu diễn dịch - quy nạp. Có thể minh họa mối quan hệ giữa các nội dung trong đoạn văn bằng sơ đồ sau:

Sơ đồ 4

Những kết nối chính trong đoạn văn trên được thể hiện bằng các kết từ chỉ trình tự diễn đạt: đầu tiên, thứ hai, thứ ba và một cụm từ khái quát: ba điểm mấu chốt. Những kết nối này tổ chức gắn ba nội dung chính của đoạn văn. Nói cách khác, đoạn văn này có ba điểm chính được chỉ định bởi các kết nối chủ yếu. Sử dụng các kết nối như vậy là một cách thiết lập tính mạch lạc cho đoạn văn.

Bên cạnh đó, những kết nối thứ yếu cũng được sử dụng trong đoạn văn. Kết nối này được biểu hiện bởi các cụm từ quy chiếu: *bờ sông này, những cây này, đồi này*. Chúng sẽ tạo sự gắn kết giữa các câu trong một ý chính của đoạn.

Qua ba ví dụ minh họa về đoạn văn mạch lạc, chúng ta có thể xác định: đoạn văn mạch lạc là đoạn văn phải bảo đảm tính thống nhất về chủ đề, tính logic và tính liên kết.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục & Đào tạo (2008), *Ngữ văn 12*, tập 1&2, Nxb Giáo dục.
2. Diệp Quang Ban (2009), *Giao tiếp diễn ngôn và cấu tạo văn bản*, Nxb Giáo dục Việt Nam.
3. Nguyễn Đức Dân (1998), *Lô gích và tiếng Việt*, Nxb Giáo dục.
4. Nguyễn Thiện Giáp (2000), *Dụng học Việt ngữ*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
5. Nguyễn Hiến Lê, Nguyễn Q. Thắng (2002), *Chúng tôi tập viết tiếng Việt*, Nxb Thanh niên.
6. Nguyễn Quang Ninh (1997), *150 bài tập rèn luyện kỹ năng dựng đoạn văn*, Nxb Giáo dục.
7. Nguyễn Thị Thìn (2001), *Câu tiếng Việt và nội dung dạy học câu ở trường phổ thông*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
8. Nguyễn Thị Thìn (2003), “Về mạch lạc của văn bản viết”, *Ngôn ngữ*, (3).
9. Bùi Minh Toán, Lê A, Đỗ Việt Hùng (2002), *Tiếng Việt thực hành*, Nxb Giáo dục.
10. Nguyễn Đức Tồn (2001), *Những vấn đề dạy và học tiếng Việt trong nhà trường*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
11. <http://papyr.com/hypertextbooks/compl/coherent.htm>
12. <http://lrs.ed.uiuc.edu/students/fwalters/cohere.html>